

УДК 528.94

І. Л. Дрогушевська

ДОСВІД РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У СПРАВІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Рассматриваются особенности национальной стандартизации географических названий в Российской Федерации. Проведен анализ разработок российских специалистов в области стандартизации географических названий, указаны основные направления исследований, методы и подходы к их реализации. Особо выделены работы по созданию и ведению Государственного каталога географических названий России.

The paper deals with features of the national standardization of geographical names in Russian Federation. The analysis of developments of Russian specialists in the field of standardization of geographical names is carried out, the main directions of research, methods and approaches to their realization are described. The special attention is paid to the experience of creating and maintaining of the State Catalogue of Geographical Names of Russia.

Постановка проблеми. Відповідно до вимог Закону України "Про географічні назви" від 31 травня 2005 р. № 2604-IV, Закону України "Про топографо-геодезичну та картографічну діяльність" від 23 грудня 1998 р. № 353-XIV, Положення про Державний реєстр географічних назв, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 травня 2006 р. № 622; стандартів ISO серії 19100 у сфері географічної інформації Україна розпочала роботи з формування Державного реєстру географічних назв. Створення такого реєстру робить актуальним завдання вивчення зарубіжного досвіду. За роки незалежності ДНВП "Картографія" теж набуло певного досвіду в питанні національної стандартизації географічних назв. Використовуємо і напрацювання колег із зарубіжжя, насамперед держав колишнього СРСР.

Метою даної статті є висвітлення досвіду національної стандартизації географічних назв у Російській Федерації з метою можливого запровадження кращих її надбань в Україні. Міжнародні зв'язки у сфері стандартизації географічних назв постійно розширюються. Своєрідною платформою для діалогу між державами-членами ООН є засідання Групи експертів ООН з географічних назв (ГЕООНГН). З 1994 р. Росія виконує в ній роль країни-координатора Відділу Східної Європи, Північної та Середньої Азії, членом якого є і Україна. Окрім того, з 1992 р. Російська Федерація бере участь у роботі Балтійського відділу Групи експертів ООН, у засіданнях якого Україна з 2005 р. представлена як країна-спостерігач.

Аналіз останніх публікацій. Базовими в даному дослідженні є праці російських та радянських фахівців з проблем національної стандартизації (А. П. Афанасьєва [7, с. 81-94], Г. І. Донідзе [7, с. 110-117], А. М. Комкова [7, с. 5-13] та ін.), доповіді представників Росії (В. М. Богінського, М. М. Морозової, Р. З. Абдрахманова) на міжнародних конференціях ООН зі стандартизації географічних назв, сесіях ГЕООНГН, засіданнях відділів і робочих груп ГЕООНГН [1,6] та інтернет-матеріали [12].

Виклад основного матеріалу. У багатонаціональній Російській Федерації унормуванню назв географічних об'єктів як частині історичного і культурного спадку її народів приділяється велика увага. Досвід сучасної Росії в галузі стандартизації географічних назв передусім базується на розробках та напрацю-

ваннях, здійснених ще в період існування Радянського Союзу. Правову основу для унормування назв тоді становили спеціальні постанови вищих законодавчих та виконавчих органів влади країни – Президії Верховної Ради СРСР та Ради Міністрів СРСР. Уповноваженим органом, що координував діяльність із унормування географічних назв, розроблення і затвердження нормативних актів, які регламентували написання назв географічних об'єктів СРСР і зарубіжних країн російською мовою, було Головне управління геодезії і картографії при Раді Міністрів СРСР (у 1919 р. – Вище геодезичне управління (ВГУ) при науково-технічному відділі Вищої ради народного господарства; у 1935 р. – Головне управління державної зйомки і картографії при Народному комісаріаті внутрішніх справ СРСР (ГУДЗК); у 1938 р. – Головне управління геодезії і картографії (ГУГК) при Раднаркомі СРСР). Для вирішення питань, що виникали при написанні географічних назв, у 1934 р. при ВГУ було створено бюро транскрипції, згодом реорганізоване в науковий підрозділ Центрального науково-дослідного інституту геодезії, аерозйомки і картографії імені Ф. М. Красовського (ЦНДІГАіК) [4]. Цей відділ, який у найкращі свої часи налічував понад 70 фахівців, став осередком, що визначав напрями розвитку радянської топоніміки [9].

Шляхи вирішення проблем стандартизації географічних назв визначалися в СРСР відповідними союзними та республіканськими законодавчими актами. Однією з основних ланок системи, яка забезпечувала реалізацію цих актів, була Міжвідомча комісія з географічних назв при ГУГК. Цю комісію було створено відповідно до Постанови Ради Міністрів СРСР від 29 листопада 1966 р. № 914. Її діяльність, а також науково-методичного підрозділу при ній (спочатку це було бюро транскрипції, а згодом – лабораторія стандартизації географічних назв картографічного відділу) у складі ЦНДІГАіК спрямовувалась насамперед у таких напрямках:

- розроблення інструкцій, настанов та інших керівних документів, що встановлювали географічні назви, унормовували і стандартизували їх написання російською мовою та латинкою, регламентували порядок найменувань та перейменувань географічних об'єктів;
- створення нормативних словників географічних назв та словників топонімічної лексики різних територій і на різних мовах;

© І. Л. Дрогушевська, 2013

• каталогізація географічних назв, надання інформації про існуючі та присвоєні назви і перейменування [9].

До речі, перша розробка зі стандартизації географічних назв у Радянському Союзі з'явилася у 1939 році. Відділення літератури і мови Академії наук СРСР підготувало і впровадило систему передачі кирилиці на латинку. Значний вклад у її розроблення вніс відомий лінгвіст Л. В. Щерба [11]. Пізніше було видано керівні документи для написання назв російською мовою – "Правила русской орфографии и пунктуации" (1956 р.), розроблені Академією наук СРСР, та "Правила написания на картах географических названий СССР" (1967 р.), розроблені фахівцями ЦНДІГАіК. Станом на 1985 р. ЦНДІГАіК розробив понад 60 керівних документів зі стандартизації географічних назв, які мали нормативний статус [7, с. 7]. Серед них: "Общая инструкция по передаче названий" (1955 р.), "Правила написания на картах географических названий СССР" (1967 р.), "Руководство по сбору и установлению географических названий на топографических картах и планах" (1985 р.) та серія інструкцій, що містили науково-обґрунтовані правила передачі російською мовою географічних назв з 26-ти мов народів СРСР і 33-х мов зарубіжних країн, у т. ч. бірманської, індонезійської, китайської, амхарської, японської.

Крім того, було видано 18 словників топонімічної лексики, укладено 34 нормативні словники-довідники географічних назв (17 – для СРСР, стільки ж – для зарубіжних країн), з яких видано було відповідно 5 словників географічних назв СРСР і 12 словників географічних назв зарубіжних країн. З-поміж них слід назвати "Словарь названий орографических объектов СССР" (1976 р.), "Словарь географических названий СССР" (1983 р.), "Словарь географических названий стран Латинской Америки" (1975 р.), словники географічних назв Китаю, Бірми, Сомалі, Ефіопії тощо [7, с. 9].

Станом на 1990 р. ЦНДІГАіК розробив понад 160 нормативних словників, інструкцій, інформаційно-методичних матеріалів та інших керівних документів з написання географічних назв на картах та в офіційних виданнях і документах [8]. Упродовж багаторічної наукової і практичної роботи у сфері стандартизації географічних назв у стінах інституту було зібрано унікальний фонд географічних назв як на територію країни, так і на увесь світ. Ця паперова картотека у той час постійно поповнювалася та оновлювалася.

На сьогоднішній день вирішення проблеми створення в Російській Федерації систематизованого фонду найменувань географічних об'єктів та додаткової інформації і підтримання його на сучасному рівні має загальнодержавне значення. Це завдання сформульоване у Федеральному законі "О наименованиях географических объектов", прийнятому 18 грудня 1997 р. [10]. Шляхи його реалізації окреслені в таких постановах уряду Російської Федерації:

• Постанова уряду Російської Федерації № 177 від 12 лютого 1998 р. "Вопросы реализации Федерального закона "О наименованиях географических объектов";

• Постанова уряду Російської Федерації № 487 від 3 липня 2000 р. про затвердження "Положения о регистрации и учете наименований географических объектов, издании словарей и справочников наименований географических объектов, создании и ведении Государственного каталога географических названий".

Створення, ведення та використання Державного каталогу географічних назв Російської Федерації потрібне для забезпечення однакового вживання географічних назв у нормативних правових актах, на картах, у друкованих виданнях та інших сферах, а також для збереження найменувань як частини історичного і культурного спадку країни.

Федеральним законом Російської Федерації "О наименованиях географических объектов" [10] визначено також спеціально уповноважений федеральний орган виконавчої влади для виконання робіт зі створення та ведення Державного каталогу географічних назв. Згідно з Постановою уряду Російської Федерації № 177 від 12 лютого 1998 р. таким органом стала Федеральна служба геодезії і картографії Росії (нині – Федеральна служба державної реєстрації, кадастру і картографії (Росреестр)), яка доручила ЦНДІГАіК проведення робіт з формування і ведення Державного каталогу географічних назв.

Збирання і систематизація географічних назв та інформації про них у Росії спираються на потенціал, накопичений в колишньому Радянському Союзі. Тоді паперові каталоги географічних назв в СРСР формувалися в органах державної влади, у деяких міністерствах і відомствах, картографо-геодезичних підприємствах країни, наукових установах тощо. Укладалися спеціальні списки, їх періодично видавали у вигляді довідників. Основою створення каталогу була паперова картотека, створення якої розпочалося із 30-х років ХХ століття. Картотека, що її вів ЦНДІГАіК, була у вигляді сукупності паперових карток по всіх країнах світу. За багато років сформовано дві окремі картотеки: на територію республік колишнього СРСР та на зарубіжні країни. Інформація в облікових картках містила власне географічні назви, дані про рід, категорію об'єктів, географічні координати, адміністративно-територіальну та географічну прив'язку; для зарубіжних назв подано написання їх національною мовою та фонетичну транскрипцію. Окрім того, вказано джерела, за якими встановлено унормовану назву, інформацію про зміни географічних назв та інші дані. Це була єдина в Радянському Союзі універсальна за змістом картотека унормованих географічних назв. За нею перевіряли назви на картах, які видавав ГУГК. Картотека ЦНДІГАіК була базою для створення нормативних словників географічних назв [2, 3].

Станом на 1998 р., коли було розпочато роботи зі створення Державного каталогу географічних назв Росії, картотека ЦНДІГАіК містила близько 1,5 млн географічних назв, з них на територію Росії – близько 400 тис. [3]. Картотека постійно зростала, інформація в ній оновлювалася. Оскільки вихідним матеріалом для створення картотеки були карти масштабу 1:1 000 000, наявна у ній інформація в якийсь момент часу вже не могла задовольни-

ти потреби суспільства. Назріла необхідність у розширенні інформації про географічні назви в обсязі топографічних карт масштабу 1:100 000. За розрахунками, загальна кількість географічних назв на територію Росії на цих картах становить приблизно 2,5-3 млн назв. Зважаючи на це, створення паперової картотеки на базі карт масштабу 1:100 000 було б трудомістким, тому було вирішено автоматизувати процес. У 1998 р. ЦНДІГАіК розпочав роботи зі створення автоматизованого Державного каталогу географічних назв Росії [3, 4].

Наразі над каталогом працюють підвідомчі Росреєстру організації на закріплених за ними територіях. Вони тісно співпрацюють з іншими федеральними органами виконавчої влади, органами виконавчої влади суб'єктів Російської Федерації, органами самоуправління, громадськими об'єднаннями тощо.

Державний каталог географічних назв Російської Федерації створюється у вигляді електронної бази даних з використанням автоматизованої інформаційної пошукової системи, що забезпечує реєстрацію, збереження та оновлення інформації, а також оперативне оброблення, підготовку та видачу даних на запити користувачів. Інформаційно-пошукова система зареєстрована Федеральною службою нагляду в га-

лузі зв'язку, інформаційних технологій і масових комунікацій.

Робота над створенням бази даних Державного каталогу географічних назв складається з таких етапів:

- збір інформації;
- аналіз, систематизація та оброблення цієї інформації;
- виділення інформації про географічну назву об'єктів;
- уведення інформації у базу даних;
- реєстрація інформації у базі даних.

З метою збору та обліку інформації про назви географічних об'єктів розроблено єдині облікові форми, встановлено порядок їх заповнення і введення інформації в електронному вигляді з використанням спеціального програмного комплексу. Облікова форма каталогу включає 30 інформаційних показників по кожному об'єкту. Основні з них (див. форму зразка нижче):

- державний реєстраційний номер унормованої географічної назви і дата реєстрації її в Державному каталозі;
- унормована назва географічного об'єкта, джерело і дата її встановлення;
- рід географічного об'єкта, джерело і дата його встановлення;

Образец учетной формы географических названий России

Государственный каталог географических названий России			
УНИФИЦИРОВАННАЯ ФОРМА УЧЕТА ГЕОГРАФИЧЕСКИХ НАЗВАНИЙ			
1. Основная информация:			
Нормализованное название			
Источник установления нормализованного названия			
Дата установления нормализованного названия			
Род географического объекта			Признак существования объекта
Источник установления рода географического объекта			
Дата установления рода географического объекта		Административный статус населенного пункта	
Административно-территориальная привязка географического объекта			
Наименование субъектов РФ			
Наименование административного района			
Географические координаты объекта:			
	Широта	Долгота	
Привязка к другим географическим объектам			
2. Дополнительная информация:			
Варианты названия	Источники установления варианта названия	Дата установления варианта названия	Дата изменения нормализованного названия
Варианты рода географического объекта	Источник установления варианта рода географического объекта		Дата установления варианта рода географического объекта
Примечание			

- ознака наявності об'єкта на момент реєстрації в каталозі;
- адміністративний статус об'єкта (населеного пункту);
- географічна та адміністративно-територіальна прив'язка об'єкта, джерело і дата встановлення інформації;
- географічні координати об'єкта (широта і довгота);
- додаткова інформація (варіанти назви і родів об'єкта, відомості про його походження тощо).

Автоматизована пошукова система дає можливість оперативно обробляти інформацію, яку містить база даних, готувати й надавати користувачам відомості про унормовану назву й рід географічного об'єкта, адміністративний статус населеного пункту, адміністративно-територіальне положення, географічні координати, номенклатуру аркуша топографічної карти масштабу 1:100 000, на якому відображений об'єкт, перейменування та зміну адміністративного статусу населених пунктів, варіанти назви географічного об'єкта.

Автоматизована пошукова система дає можливість проводити вибірку інформації, що цікавить користувачів:

- переліки назв відповідного роду географічних об'єктів за алфавітом;
- переліки назв географічних об'єктів, знятих з обліку;
- переліки назв, присвоєних географічним об'єктам за певний період;
- переліки перейменованих географічних об'єктів, складені за алфавітом нових або колишніх назв;
- переліки географічних об'єктів, однойменних із зазначеною назвою, тощо.

Станом на 1 жовтня 2005 р. обсяг перевіреної та уведеної інформації до бази даних Державного каталогу становив 112 000 назв, а на 1 січня 2012 р. – 580 000 назв [5, 1].

З метою забезпечення єдиного вживання географічних назв у Російській Федерації проводиться моніторинг змін, тобто своєчасне інформування про прийняті офіційні рішення щодо присвоєння назв та перейменування географічних об'єктів. З 2006 р. видається щорічний інформаційний бюлетень "Изменения в наименованиях географических объектов Российской Федерации", який містить інформацію, що постійно оновлюється, про офіційні зміни, які відбулися після прийняття Федерального закону "О наименованиях географических объектов". Зміст інформаційного бюлетеня розміщено на офіційному сайті Росреєстру [12].

Фахівці ЦНДІГАіК також беруть активну участь у роботі конференцій ООН, в сесіях Групи експертів ООН з географічних назв та засіданнях відділів Групи експертів ООН з географічних назв.

Висновки. Досвід російських фахівців у сфері стандартизації географічних назв є важливим і ко-

рисним для вирішення багатьох практичних завдань, пов'язаних зі створенням та веденням Державного реєстру географічних назв України. Упровадження на практиці нових методів та підходів сприятиме удосконаленню системи національної стандартизації географічних назв у нашій країні.

Перспективи досліджень. У подальшому автор планує розширити коло країн для дослідження набутого ними досвіду у сфері стандартизації географічних назв.

Література

1. *Абдрахманов, Р.З.* 10-я Конференция ООН по стандартизации географических названий и 27-я сессия Группы экспертов ООН по географическим названиям / Р.З. Абдрахманов, В.М. Богинский, М.Н. Морозова // Геодез. и картогр. – 2012. – № 11. – С. 2-13.
2. *Берлянт, А.М.* Картография / А.М. Берлянт. – М.: Аспект Пресс, 2002. – С. 120-122.
3. *Богинский, В.М.* Создание государственного каталога географических названий России – одна из первоочередных задач ЦНИИГАиК / В.М. Богинский, Г.И. Донидзе, В.В. Кардычкин // Геодез. и картогр. – 1998. – № 9. – С. 46-50.
4. *Богинский, В.М.* Научные разработки ЦНИИГАиК по картографии и их применение на практике / В.М. Богинский // Геодез. и картогр. – 1998. – № 9. – С. 41-46.
5. *Богинский, В.М.* Состояние и перспективы развития работ по созданию автоматизированного государственного каталога географических названий Российской Федерации / В.М. Богинский // Девятое заседание Балтийского отдела Группы экспертов ООН по географическим названиям. – Рига, 2005. – С. 1-9.
6. *Богинский, В.М.* 26-я сессия Группы экспертов ООН по географическим названиям / В.М. Богинский, М.Н. Морозова, С.Н. Шестаков // Геодез. и картогр. – 2011. – № 6. – С. 2-7.
7. *Географические названия на карте* // Сб. науч. тр. ЦНИИГАиК. – М., 1985. – Вып. 236. – 138 с.
8. *Донидзе, Г.И.* Стандартизация географических названий / Г.И. Донидзе // Аннотированный указатель нормативных и методических изданий 1939-1990 гг. – М.: ЦНИИГАиК, 1993. – 79 с.
9. *Нефьодов, Е.Л.* Про стандартизацию географических назв / Е.Л. Нефьодов, І.С. Руденко, Р.І. Сосса // Вісн. геодез. та картогр. – 1998. – № 3. – С. 40-45.
10. *Федеральный Закон "О наименованиях географических объектов"*. – М.: Картгеоцентр-Геодезиздат, 1998.
11. *Щерба, Л.В.* Транслитерация латинскими буквами русских фамилий и географических названий / Л.В. Щерба // Изв. Акад. наук СССР. Отд. лит. и языка. – М.: Изд-во АН СССР, 1940. – Т. I. – № 3. – С. 118-126.

Інтернет-джерело

12. *Официальный сайт Росреєстра.* – <http://rosreestr.ru>

Надійшла 28.03.13